

Izvorni naučni članak
doi:10.5937/NPDUNP1901010P
UDK: 811.163.41'373.22

SISTEM ZONIMA U VUKOVOM RJEČNIKU¹

Veselin Petrović
Institut za srpski jezik SANU

Ovaj rad daje pregled i analizu zoonima u Vukovom *Rječniku*, kao i metode i kriterijume relevantne za analizu sprovođenja istraživačkog postupka. U uvodnom delu razmatraju se termini *zoonim*, *zoonimija*, *onim* i *apelativ*, utvrđuju načini definisanja termina *zoonim* i njegove značenjske razlike u odnosu na termin *apelativ*, zatim se definišu metodi i kriterijumi korišćeni u svrhu ekscerpције i analize ekscerpiranih zoonima, pri čemu je poklonjena posebna pažnja na *status zoonima* (u odnosu na apelative i ostale onomastičke kategorije) u Vukovom *Rječniku*. Tako određene zoonime, centralni deo rada deli na *motivisane* i *nemotivisane*, pri čemu su motivisani zoonimi dalje razvrstani u tri leksičko-semantičke grupe: *boja celokupnog tela životinje*, *boja jednog dela tela životinje* i *neka dominantna osobina životinje koja nije uslovljena bojom*, u okviru kojih su takvi zoonimi podeljeni u podgrupe, shodno tradicionalnoj klasifikaciji srpske zoonimske leksike. U završnom delu daje se zaključni osvrt na *status zoonima* u Vukovom *Rječniku*, kao i na stanje zoonimskog leksičkog sloja u okviru savremenih istraživanja onomastike srpskoga jezika.

Ključne reči: Vukov *Rječnik*, zoonim, zoonimija, motivisanost, nominacija.

UVOD

Zoonominacija, kao preduslov za nastanak *zoonima*, može se ispoljiti na različite načine, i to kroz vizuelnu, auditivnu ili asocijativnu ravan odnosa između čoveka (imenitelja, nominatora) i životinje koja se imenuje (nominuje), i to najčešće kroz imeniteljevo poimanje (najupečatljivije, primarne osobine između) opštih karakteristika životinje. To su obično boja krzna ili perja, izgled i(li) konfiguracija pojedinih delova tela ili pak celog tela životinje, zatim narav i ponašanje, pa i životni ciklus životinje (od njenog dolaska na svet, preko odrastanja, do formiranja u odraslu jedinku), te do karakteristika kao što su pol, uzrast, mladenje, starenje itd.

Iz tog razloga, prilikom ekscerpiranja građe iz Vukovog *Srpskog Rječnika* (slično kao i pri prikupljanju građe na terenu, u razgovoru sa informatorima u realnom vremenu), glavna pažnja bila je usmerena ka *preciznom utvrđivanju motivacije* imenovanja neke životinje. Dakle, da bi se neki zoonim svrstao u skupinu u kojoj mu je mesto, potrebno je precizno utvrditi da li pripada klasi *onima* (vlastitih imena) ili klasi *apelativa* (opštih imena), pa su se, zarad razgraničenja pomenutih klasa, u cilju izrade ovog rada, tokom prikupljanja i analize dobijene građe,

nametnula sledeća dva pitanja: 1 – *Kako se neka životinja zove?* i 2 – *Zbog čega se ta životinja upravo tako zove?* Odgovore na ta pitanja uglavnom daju jezički uslovi i vanjezičke okolnosti pod kojima je neki zoonim nastao, pa je tako i ovoga puta bio slučaj i, shodno tome, zoonimi odvojeni iz *Rječnika* podeljeni su u nekoliko *leksičko-semantičkih* skupina koje slede u daljem delu teksta.²

Pre nego što se pređe na konkretnu analizu ekscerpirane građe, važno je osvrnuti se na još nekoliko detalja koji se tiču *statusa zoonima* u Vukovom *Rječniku*. Reč je o sledećem: savremena onomastička disciplina *zoonimija* prepoznaje zoonime kao imena, i usled toga ih beleži velikim početnim slovom, kao što je slučaj sa vlastitima imenima (i prezimenima) ljudi, imenima naseljenih mesta, geografskih regija, kopnenih i vodenih površina i slično, dok su zoonimi u Vukovom *Rječniku* ispisani malim slovima i izjednačeni sa ranije pomenutom klasom apelativa, tako da ih nije lako prepoznati, niti jasno i nedvosmisleno definisati kao zoonime.³ U određenom (veoma malom) broju slučajeva, u opisu (objašnjenju, definiciji) neke odrednice, postoji informacija da je u pitanju ime date životinje (koje je i u tom slučaju pisano malim početnim slovom), dok u najvećem procentu takve informacije nema i ne može se iz građe samog *Rječnika* zaključiti da li je reč o apelativu ili zaista o zoonimu. Usled takvog stanja, pošlo se od sledeće premise: u vreme nastanka (oba izdanja) *Rječnika*, Srbija je bila zemlja najvećim delom naseljena stočarskim i ratarskim stanovništvom (i jednim brojem trgovaca, koji su se uglavnom bavili kupoprodajom stoke, stočarskih i ratarskih proizvoda, kao i alatki za potrebe bavljenja stočarstvom i ratarstvom), pa je osnovano pretpostaviti da je stanovništvo takve životne orijentacije imalo u svom posedu (relativno) veliki broj domaćih životinja na koje su članovi domaćinstava bili svakodnevno upućeni – a iz toga se nameće logičan zaključak da je najveći broj životinja imao i svoje ime, ako ne iz drugog razloga, onda bar kako bi ih vlasnik lakše razlikovao (mada se to nikako ne može smatrati jedinim razlogom). S tim na umu, dolazi se do zaključka da Vukov *Rječnik*, očigledno dajući primat apelativima (ali i drugim onomastičkim kategorijama), u najvećem broju slučajeva te dve klase je spajao u jednu.

U tom smislu, a za potrebe ovog rada, uzete su u obzir za analizu (i pod terminom *zoonim* smatraju se) one odrednice kojima je u objašnjenju jasno istaknuto da je reč o imenu životinje, ali i odrednice koje nemaju takvu kategorizaciju – ali zato definišu primarnu (i konkretnu) osobinu neke životinje, a takva osobina je najčešći motiv za nominaciju, kao što je pomenuto u gornjem delu teksta. U sistem zoonima nisu uvršćene imenice koje predstavljaju ime vrste (*konj*, *krava*, *pas* i slično), kao ni deminutivi, augmentativi ili pejorativi takvih imenica – osim ukoliko je pri objašnjenju (definiciji odrednice u *Rječniku*) konkretno navedeno da *u pitanju jeste ime životinje*. Sve odrednice su ekscerpirane i u ovaj rad prepisane *upravo onako* kako su i date u *Rječniku*: ćirilčnim pismom i malim početnim slovom, akcentom, genitivnim nastavkom ukoliko je naveden, gramatičkim rodnom, kao i objašnjenjima (i dopunama, tamo gde su prisutne) na srpskom jeziku (osim ukoliko takvo objašnjenje nedostaje), zatim na nemačkom i latinskom jeziku. Takođe, sve navedene odrednice date su bez izmene izvornih pravopisnih uzusa – dakle, onako kako su zabeležene u *Rječniku*.

1. Motivisani zoonimi

Osnovni kriterijum prilikom klasifikacije zoonimske leksike ekscerpirane iz Vukovog *Rječnika* (kao i bilo kog drugog onomastičkog korpusa odrednicâ, recimo, dobijenog terenskim istraživanjima) odnosi se na motivisanost zoonima i njenu vezu sa semantikom apelativâ iz kojih su nastajali procesom *onimizacije*, a koja se ostvaruje kroz proces *nominacije*, čime je uslovljena podela na *motivisane* i *nemotivisane* zoonime.

U daljem delu rada slede *motivisani zoonimi*, koji su podeljeni u nekolike leksičko-semantičke grupe, budući da motiv nominacije može biti u vezi sa različitim karakteristikama životinje, a u slučaju građe dobijene iz Vukovog *Rječnika*, to su: *boja celokupnog tela životinje*, *boja jednog dela tela životinje* i *neka dominantna osobina životinje koja nije uslovljena bojom*.

1.1. Zoonimi motivisani bojom celokupnog tela životinje

Zoonimi motivisani *crnom bojom krzna* životinje izvedeni su od pridevske osnove *crn-* u njenom osnovnom značenju, ali i od ostalih njenih designata, čije su pridevske osnove *vran-*, *gal-*, *gar-* i *mrk-* potvrđene u primerima u nastavku teksta.

бáрна, м. (у Војв.) *der Gaul*, callabus [мрков 1].

бáрнуља, ф. име крави, *ein Kuhname*, nomen vaccae indi solitum.

врáнац, нца, м. *der Rappe (schwarzes Pferd)*, equus ater [1 вран 2, галин].

врáнота, м. во црн без биљеге, *ein schwarzer Ochs*, bos ater.

гáлин, галина, м. (у Сријему) коњ вран (галичаст), vide вранац [1].

гáлоња, м. *ein schwarzer Ochs*, bos ater.

гáра, ф. *Russbraunes Schaf*, ovis atra, fuliginosa.

гáрoв, гарoва, м. *ein schwarzer Hund*, canis ater.[cf. мрков 2].

гáруша, ф. име овци, *Schafsname*, nomen ovi indi solitum.

мрkáљ, мрkáља, м. име овну, *ein Biddername*, nomen arietii indi solitum: На мрkáља овна дебелoга –

мркoв, мркoва, м. 1) *der Braune*, equus ater. [cf. барна]. – 2) (у Грбљу), име псету, cf. [vide] гаров.

мркoња, м. *der braune Ochs*, bos ater.

мркуља, ф. *eine braune Kuh*, vacca nigra.

мркуша, ф. *braune Stute*, equa nigra.

Zoonimi motivisani *belom bojom dlake ili perja* izvedeni su od pridevske osnove *bel-* (*b(i)jel-*, *bil-*). Pored njih, prisutan je primer nastao željom imenitelja da istakne boju krzna životinje kao najupečatljiviju osobinu i to, u ovom slučaju, kroz

asocijaciju na belinu labuda.⁴ Takođe, prisutni su i primeri izvedeni od prideva *đogatast*.⁵

бѣлоња, м. (ист.) vide бијелоња.

бијѣлац, *лца*, м. (јуж.) *der Schimmel*, equus albus [бјелаш, њогат, 2. њогин].

бијѣлка, *f.* (јуж.) бијела кокош, *Name ur eine weiße Henne*, alba (gallina).

билац, *лца*, м. (зап.) vide бијѣлац.

билаш, м. (зап.) vide бјелаш.

бјѣлаш, м. (јуж.) бијел коњ, *der Schimmel*, equus albus, [vide]

б и ј е л а ц [1], cf. њогат: А најдаље паша на бјелаша –

бјѣлов, бјѣлова, м. (јуж.) *eut weißer Hund*, canis albus.

њогат, м. *der Sghimmel*, equus albus, [vide] б и ј е л а ц [1] cf. Ђогин.

њогин, њогина, м. vide њогат: Па посједе својега њогина –

њогуша, *f.* њогатаста кобила, *die Schimmelftutte*, equa alba.

лабуд, м. у пјесмама име коњу (ваља да који је бијел као лабуд): Ти одјаши од коња *лабуда* – Скочи Јован од земље на ноге | И *лабуда* свога узјахао – *Лабуд* бије јаму копитима –

Zoonimi motivisani *sivom bojom* nastali su izvođenjem iz prideva *siv* kao prideva koji označava biće, predmet ili pojavu sive boje u njenom osnovnom značenju – ali i izvođenjem iz prideva kojima se označavaju nijanse sive boje: *zekast*⁶, *zeljast*, *kratast*, *kulatast* ili *kulašast*, *lasast* i *macast*.⁷ Primeri nastali od prideva *zekast* pokazuju kako se siva boja, pored svojih regularnih nijansi, redovno označavala i zelenom, odnosno, *zekastom* bojom, koja bi trebalo da predstavlja asocijaciju na boju zeca.⁸

зѣкан, м. vide зеленко: Када Рајко доћера *зекана* –

зѣкоња, м. во, који има длаку као у зеца, *ein hafenfarbiger Ochs*, bos pilislerporinis.

зѣкун, м. коњ, vide [з е л е н к о] зекан: На *зекуна* коња големога –

зѣлѣнко, м. зелен коњ, *der Upfelschimmel*, equi albi genus, cf. [зека,] зеко, зекаљ, зекан, зекун: Коњ *зеленко* росну траву пасе –

зѣленоша, *f.* (у Грбљу) име кози, *ein Ziegenname*, nomen capraeindi solitum.

зѣлов, зѣлова, м. зелен пас, *graulicher Hund*, canis canus.

крат, м. *Urt arabifchen Pferdes*, equi arabis genus [зелен коњ]: Кудгођ иде он *крата* јаше – И *крата* коња у корито.

кулаш, кулаша, м. 1) *ein mausfahles Pferd*, equus coloris murini [cf. 2 кулин]: тако се у пјесмама зове коњ знатнога четедије и јунака Тала од Орашца.

кулин, кулина, м. Vide кулаш 1: Да му дамо талова *кулина* –

кулашица, ф. кулатаста млада кобила (а стара се зове *кулуша*) *junge mausfahle Stute*, equula coloris murini: Истура ногама као *кулашица* у вршају.

кулуша, ф. кулатаста кобила, cf. кулашица.

ласа, ф. ласаста коза, *wiefelfabrigte Ziege*, capra mustelini coloris infra pectus.

мацоња, м. во мацаст, *ein fassenfabriger Ochs*, bos coloris felini.

мацуља, ф. крава мацаста, *eine fassenfabrige Kuh*, vacca coloris felini.

сиваљ, м. *der Grauschimmel*, equus canus cf. vide сивац: Најпрвога на коњу *сиваљу* –

сивац, сивца, м. сив коњ, *der Grauschimmel*, equus canus cf. сиваљ: прође *сивац* Крушевац, das ist vorbei!

сивоња, м. сив во, *ein grauer Ochs*, bos canus.

сивуња, ф. сива крава, *graue Kuh*, vacca cana.

Zoonimi motivisani *žutom i(li)svetlosmeđom bojom krzna* životinje izvedeni su iz žute kao osnovne boje, ali i iz njenih različitih derivata, a to su, u ovom slučaju, *doratasta*⁹ i *lisasta* nijansa.

дорат, м. *der Braune*, equus fuscus, spadix. [cf. дорин].

дорин, дорина, м. vide дорат: Друга гађа пашу на дорина –

доруша, ф. доратаста кобила, *die Braunftutte*, equa fusca.

жуја, ф. *ein gelbes Schwein (Sau)*, porca flava.

жујан, м. *ein falber Ochs*, bos flavus.

жутока, (жутоока?), ф. име овци, *Schafsname*, nomen ovi indi solitum.

лисац, сца, м. лисаст коњ, *der Blashengft*, equus nota alba insignis.

Sledeća grupa jesu zoonimi motivisani *crvenom bojom dlake* životinje, kao i nijansama na prelazu od crvene ka tamnosmeđoj boji, i nastali su uglavnom od prideva *alatast* i *riđ*.¹⁰

а́лат, м. црвен коњ, *der Fuchs (Pferd)*, equus rufus [cf. алча]: На алату вас у чистом злату –
ала́туша, ф. алатаста кобила, *eine Fuchsfute*, equa rufa.

ре́вка, ф. (у Бачкој) име волу, *Ochsenname*, nomen bovi indi solitum.

ри́џан, м. vide риђо: Доведоше Мару на *риђану* –
ри́џеша, ф. (у Грбљу) име кози, *ein Ziegenname*, nomen caprae indi solitum.

ри́ђо, м. (јуж.) *der Fuchs (Pferd)*, equus rufus, [cf. 2 риђа, риђан].

ри́ђуша, ф. риђа кобила, *eine fuchsrothe Stute*, equa rufa.

1.2. Zoonimi motivisani bojom jednog dela tela životinje

Zoonimi nastali prema *kombinaciji boje i belega* motivisani su različitom bojom jednog ili više belega u obliku pege ili pruge na glavi, stomaku, po nogama ili na repu – u odnosu prema boji ostatka tela.

брња, ф. брњаста коза, *Ziege die auf der Kafe eine Bläffe hat*, capra maculamhabens in naso.

брња, м. (ист.) vide брњо.

брња́ш, м. (у Ц. г.) брњаст коњ, *ein Pferd das auf der Kafe eine Bläffe hat*, equus maculamalbam habens in naso. [cf. брњо 1, 2 брња] Такови је био и тако се звао коњ којег је пошљедњи патријарх српски Василије Бркић послао у Црну гору маломе Шћепану на поклон.

брњеша, ф. (у Грбљу) име кози, *Ziegenname*, nomen caprae indi solitum.

брњо, м. (јуж.) [cf. 2. брња] 1) брњаст коњ, vide брњаш. – 2) (у Грбљу) име јарцу, *Bodsname*, nomen capro indi solitum.

крѝла́ш, м. vide крилоња.

крѝлоња, м. *ein Ochs der am Bauche weiß ist (als hatte er ein Bortuch)*, bovis nomen. [cf. 2 крилаш].

крѝлоша, ф. *ein am Bauche weißes Schwein*, sus alba circa alvum.

пу́таљ, коњ путоногаст, *ein Pferd, das eine Blaffe am Fusse hat*, equus habens maculam in pede.

ћѝтоња, м. vide цвјетоња.

цвѝтоша, м. (ист.) vide цвјетоша.

цвѝтуља, ф. (ист.) vide цвјетуља.

цвѝтоња, м. vide цвјетоња.

цвѝтоша, ф. vide цвјетоша.

цвјетоња [ћетоња], м. [јуж.] цвјетаџ во, *der eine Gloße und der Stirne hat*, notam albam in fronte habens.

цвјетоша, ф. (у Грбљу) име кози, која је цвјетаџа.

цвјетуља, ф. (јуж.) *Name für eine Kuh die wie eine Blume an der Stirne hat*, nomen vaccae quae in fronte habet notam albam.

Zoonimi motivisani ravnomerno raspoređenim šarenilom životinjskog krzna ili perja predstavljaju čestu pojavu u zoonimskom sistemu srpskog jezika, dok je stanje zabeleženo u *Rječniku* takvo da se u ovoj grupi nalazi neveliki broj onih koji su nastali prema leksemi *šaren*.¹¹ Životinje čija imena su izvedena iz ovog prideva odlikuju se šarenilom krzna ravnomerno raspoređenim po celom telu, i to predstavlja osnovu za njihovo izdvajanje u posebnu grupu zoonima.

шарац, рца, м. шарен коњ, као н. п. Шарац Краљевића Марка.

шаре, (у Грбљу) име овци, *ein Schafsname*, nomen ovi indi solitum.

шарјин, м. шарјина, vide шарац 1.

шарџв, шарџва, м. *ein schediger Hund*, canis varius: повукао *шарова* за реп (рече се кад ко штетује).

шароња, м. *der schedige Ochs*, bos varius.

шаруља, ф. *die schedige Kuh*, bos varia.

1.3. Zoonimi motivisani nekom dominantnom osobinom životinje koja nije uslovljena bojom

Ukoliko pri imenovanju životinje boja ne predstavlja predominantan faktor, takvi zoonimi mogu biti motivisani *nekom drugom nekom osobinom (ili osobinama) izgleda* životinje. Oni su obično (ali ne i isključivo) motivisani izgledom jednog dela tela date životinje, a najčešće dugim pramenovima dlake po glavi, ispod vrata ili na repu, kao i nogama obraslima dugim paperjem (kod živine).

багун, багуна / **багунац**, нца м. (у Хрв.) свиња која има коврчасту чекињу, *ein Schwein porcus crispus*.

вранока, ф. име овци (враноока?), *Schafsname*, nomen ovi indi solitum.

капџрка, ф. кокош која има на глави ћубу, као капу, *die Schopfhenne*, gallina cristata. cf. [vide 2] ћуба.

капура, ф. (у Грбљу) vide [2 h y б a], капорка.

кјкило, м. име јарцу, *Bodsnate*, nomen capro indi solitum: Нег' узаврела казан лискије, | Па зове свекра да га измије: |

Д а в р а н кикило! Оли се мити? Оли се мити,
олимпешљати?

кѣтоња, м. име волу, *Ochsename*, nomen bovi
indi solitum.

ћуба, f. *die Schopfhene*, gallina cristata, [cf.
капорка, капуре, ћубача].

ћубача, f. (у Грбљу) vide [2] ћуба.

Zoonimima motivisanim *neuobičajenom dužinom ili odsustvom repa* nazivaju se životinje koje kao svoje najistaknutije obeležje odlikuje dug rep, ili pak, nedostatak repa. U ekscerpiranom materijalu, slično kao i na celokupnom srpskom jezičkom prostoru, koriste se najčešće apelativi *reponja* i *repulja* u službi zoonima, dok su zoonimi koji označavaju životinju bez repa izvedeni iz prideva *kus*¹², i ti zoonimi, takođe, mogu imati i apelativno značenje.

кѹсѣл, м. *geftuſtes Pferd*, equus cauda curtata.

кѹсѣв, кусова, м. кус пас, *der Stuſhund*, canis
cauda truncata.

кѹсоња, м. кус во, *der Stussochs*, bos cauda
truncata: Да пугте кусоњу под пласт (нарастао
би му реп).

кѹсуља, f. куса крѡва, *die Struſkuh*, vacca cauda
truncata.

Grupa zoonima motivisana *izgledom i(li) veličinom rogova* životinje, u čijoj osnovi se nalazi imenica *rog*, čini semantički prozirnú skupinu – suprotno njoj, iz prideva *ſut* izvode se zoonimi kojima se imenuju životinje kojima nedostaju rogovi.

бѡуре, f. (у Бачкој) шута овца, *ein Schaf ohne Hörner*, ovis absquecornibus.

рѡгѣв, рѡгѣва, м. (вос. рѡгѣве) *in dem Sprichworte*: Стан' полако, *рогове!* cf. рѡгѣња.

рѡгѣња, м. *ein Ochs mit großen hörnern*, bos
cornutus, cornibus grandibus praeditus [cf. рѡгов].

рѡгуља, f. Крава великијех рѡгова, *eine Kuh mit großen hörnern*, cornuta vacca: Не дају (т. ј.
много млијека) *рогуље*, веће многуље.

рѡгуша, f. vide рѡгуља [1]: Изагнала чула
рогушу.

Kao motiv za nominaciju može poslužiti i *celokupna konstitucija* životinje, i prilikom takvog imenovanja, izgled neke životinje može se smatrati lepim i prijatnim, ili pak neuglednim i odbojnim i slično. Najveći broj ovih zoonima, pak, označava krupnu i snažnu životinju, kao što je najverovatnije slučaj sa (jedinim nađenim) primerom ispod.

ждрѣл, ждрѣла, м. приповјѣда се да се тако
звао коњ Милоша Обилића.

Zoonimi koji prema svojoj motivaciji nisu mogli biti svrstani ni u jednu od gore navedenih grupa, nastali su motivacijom prema *ostalim fizičkim karakteristikama* životinje. U *Rječniku* je zabeležen samo jedan primer, *ſarpōv*, koji uslovno može da

spada u ovu grupu, budući da se logično može pretpostaviti da služi za imenovanje pasa sa neuobičajeno velikim šarama.

шапѡв, шапѡва, m. vide [1] пас.

Zoonimi koji odražavaju *ponašanje i narav* životinje simbolički su motivisani i obično su vrlo ekspresivni, i, pored funkcije imenovanja, pokazuju da u sebi poseduju i emocionalni, subjektivni stav nominatora i pokazuju način na koji on doživljava imenovanu životinju. Tako u dva primera dole nije bitna boja krzna, prisustvo ili odsustvo rogova i slično – već podatak da su date životinje glasnije od ostalih iz stada.

бѣка, f. (у Грбљу) име овци, *Chafname*, nomen ovi indi solitum.

бѣкарица, f. (у Грбљу) име кози, *Ziegenname*, nomen caprae indi solitum.

Zoonimi nastali *prema vremenu rođenja (mlađenja)* životinje za motiv nastanka najčešće imaju doba dana, dan ili mesec u kome je životinja došla na svet. U *Rječniku* je zabeležen primer *blizanka* za ovcu koja daje veći porod od proseka.

близанка, [име овци]: Свака овца двоје жагањаца, | А близанка троје ојагњила –

2. Nemotivisani zoonimi

Nemotivisanim zoonimima je u većini publikacija o srpskoj zoonimiji posvećena mala pažnja, i to je razumljivo ako se zna da ih je leksičko-semantičkom analizom nemoguće valjano analizirati i da etimološke analize najčešće ne daju bogate, a vrlo često čak ni zadovoljavajuće rezultate, dok informacije dobijene terenskim istraživanjima uglavnom nisu dovoljne za valjanu pretpostavku o mogućem motivu njihovog nastanka, pa u radovima u kojima i postoji zasebno poglavlje o nemotivisanim zoonimima, ono se obično svodi na njihovo nabranje, pri čemu se u ovu grupu neretko svrstavaju i zoonimi motivisani ličnim imenima stranog porekla. U grupu nemotivisanih zoonima zabeleženih u Vukovom *Rječniku* odvojena su dva primera za koja ni Vuk ne daje detaljnije objašnjenje, osim da je u pitanju ime za životinju:

бѡкиле, m. (у Грбљу) име јарцу, *Bodsname*, nomen capreo indi solitum.

бушат, m. коњско име, *Ein Pferdname*, nomen equo indi solitum: Дај ти мене дората твојега, | Ја ћу тебе бушата мојега –

ZAKLJUČAK

Predstavnici zoonima koji su nastali od *drugih onomastičkih kategorija* kroz proces *zoonimizacije* (prelaskom leksema iz klase antroponima, toponima, ojkonima i drugih onomastičkih kategorija u klasu zoonima) u današnje vreme najčešće jesu oni koji su nastali od ličnih imena (obično stranog porekla), i njima se danas često imenuju psi i mačke. Takvi zoonimi, očekivano, nisu zabeleženi u *Rječniku*, budući da su odrednice koje bi eventualno dale zoonim putem transonimizacije redovno

beležene kao pripadnice svoje originalne klase onima, a i zato što je pojava stranih antroponima (najčešće anglikanskog porekla) u službi zoonima – pojava mnogo novijeg datuma u srpskoj zoonimiji.¹³ Zoonimski sistem Vukovog *Srpskog Rječnika*, pri osvrtnu na ranije pomenuti kriterijum pri evidentiranju zoonima i spajanja sa apelativima u istu grupu, na prvi pogled može izgledati štur – ali, zapravo, predstavlja jedan raznovrstan i bogat leksički sistem (posebno uzmu li se u obzir i svi pomenuti apelativi, koji su mnogobrojni, a koji nisu zadovoljili kriterijume za nastanak ovog rada navedene u uvodnom delu), i kao takav predstavlja deo tradicionalnog jezičkog sloja srpskoga jezika, nastalog u okrilju jedne duboko patrijarhalne kulture i tradicionalnog mentaliteta, sa stočarstvom kao jednom od primarnih delatnosti privređivanja seoskog stanovništva. Takav leksički sloj razvijao se prenoseći se sa generacije na generaciju, definisan kulturološkim, geografskim i istorijskim faktorima, opstao u savremenoj srpskoj leksici, a u isto vreme (p)ostao otvoren i za različite i nove modele i motive nominacije, čime se proširuje novim leksičkim jedinicama, a što poslednjih decenija potvrđuju i savremena istraživanja na polju zoonimije srpskoga jezika.

Reference

- Bukumirić, M. (1992). *Pastirska terminologija Goraždevca*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXXV/1, Novi Sad, 161–193.
- Ivić, M. (1995). *O zelenom konju*, Novi lingvistički ogledi, Beograd, 87–101.
- Petrović, V. (2007). *Zoonimski sistem Gornjih Stranjana (kod Prijepolja)*, Šezdeset godina Instituta za srpski jezik SANU, Zbornik radova II, Beograd, 129–137.
- Pižurica, M. (1971). *Iz onomastike Rovaca. Imena domaćih životinja*, Prilozi proučavanju jezika VII (Poseban otisak), Novi Sad, 167–185.
- Pižurica, M. (1994). *Prilog rekonstrukciji autohtonih spektra boja. Boje u zoonimiji*, Folklor u Vojvodini 8, Novi Sad, 98–102.
- RSANU, (1959–2006). *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika 1–17, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd.*
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb.
- Stefanović Karadžić, V. *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima, Sakupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, u Beču 1852.*
- Šćepanović, M. (1997). *Imenoslov valjevske Petnice*, Beograd–Valjevo.
- Šćepanović, M. (1998). *Kategorizacija vrsta riječi u onomastičkoj nominaciji*, Naučni sastanak slavista u Vukove dane 27/2, Beograd, 289–297.
- Šćepanović, M. (2000). *Zoonimija podjavorskih sela*, Srpski jezik V/1–2, Beograd, 2000, 595 – 623.
- Šćepanović, M. (2002). *Zoonim kao onomastički termin*, Srpski jezik VII/1–2, Beograd, 321–326.
- Vuković, G. (1994). *Simbolika boja u leksici i onomastici*, Folklor u Vojvodini 8, Novi Sad, 87–90.
- Žugić, R. (2004). *Motivisanost zoonima i njihov odnos prema ličnim nadimcima i ličnim imenima*, Južnoslovenski filolog LX, Beograd, 177–192.

*Primljeno 14. februara 2019. godine,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 28. marta 2019.
Elektronska verzija objavljena 10. aprila 2019.*

Veselin Petrović je završio osnovne studije na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (smer: *Srpski jezik i književnost*), gde je i magistrirao (smer: *Nauka o jeziku*) i stekao naučnu titulu magistra lingvističkih nauka. Zaposlen je na Institutu za srpski jezik SANU na projektu *Dijalektološka istraživanja srpskog jezičkog prostora*, a jezičke discipline kojima se bavi jesu sociolingvistika, onomastika i dijalektologija srpskoga jezika.

ZOONYMYCAL SYSTEM OF VUK'S RJEČNIK

This paper gives review and analysis of zoonyms in Vuk's *Rječnik* along with methods and criteria relevant to conducting the work research. The introductory part considers the terms *zoonym*, *zoonomy*, *-onym* and *appellative*, determining the ways of defining the term *zoonym* and its difference in meaning in relation to the term *appellative*. Then it defines the methods and criteria used for the purpose of excerption and analysis of excerpted zoonyms, with a special attention paid to the status of zoonyms (in relation to appellatives and other categories of onomastics) in Vuk's *Rječnik*. Zoonyms determined this way are divided in the central part of the paper into the *motivated* and *non-motivated*, while the motivated zoonyms were sorted into three lexical-semantic groups: according to *the color of the entire body of animal*, *the color of one part of the body of animal* and *a dominant trait of animal that is not conditioned by color*. Zoonyms within these groups are further divided into subgroups according to the traditional classifications of Serbian lexicology of zoonyms. In the final part of the paper, there is a final review of the *status* of zoonyms in Vuk's *Rječnik*, as well as the state of zoonyms as a lexical stratum within the contemporary and current research of onomastics of the Serbian language.

Key Words: Vuk's *Rječnik*, zoonym, zoonomy, motivation, nomination.

¹ Ovaj prilog je nastao kao rezultat rada na projektu *Dijalektološka istraživanja srpskog jezičkog prostora* (EDB 178020), koji u celini finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

² O motivisanosti zoonima i njihovoj simbolici v. Vuković 1994: 87–90 i Žugić 2004: 177–192.

³ Takav slučaj svakako nije i sa antroponimima, toponimima, ojkonimima i ostalim onimskim grupama, koje su uredno zabeležene velikim početnim slovom. O zoonimskoj terminologiji i zoonimu kao jednom od onomastičkih termina v. Šćepanović 1998: 289–297 i Šćepanović 2002: 321–326.

⁴ Isp. *lābuda*, *labūdica* 'imena domaćim divotinjama' (Skok: *labud*).

⁵ O zoonimu *Dogat* v. Pižurica 1971: 185 i Šćepanović 1997: 107.

⁶ Isp. *zēkast* 'koji je boje zeca, sivkast, zelenkast, zelenkastosiv' (RSANU: *zekast*) i *zēkast* 'zelenkastosiv' (Skok: *zekast*).

⁷ Zoonimi nastali iz prideva *macast* svrstani su u ovu grupu prema tamnosivoj boji domaće mačke.

⁸ O zelenoj boji u značenju sive detaljnije v. Ivić 1995: 87–101.

⁹ Isp. *dōrat* 'konj mrke, tamnoriđe boje' (Skok: *dorat*).

¹⁰ O zoonimima motivisanim crvenom bojom v. Bukumirić 1992: 161–193, Pižurica 1971: 167–185, Pižurica 1994, 98–102 i Šćepanović 2000: 595–623.

¹¹ Isp. *šāra* 'šarena ovca, kokoška' (Skok: *šara*) i *šāro* 'ime psu' (Skok: *šaro*).

¹² Isp. *kus* 'koji je bez repa ili sa kratkim, skraćenim repom' (RSANU: *kus*) i *kusa* 'naziv i ime domaćim životinjama kusavog repa' (RSANU: *kusa*).

¹³ Može se pretpostaviti da je i u Vukovo vreme, kao i danas, česta pojava bila imenovanje pasa nekim stranim ličnim imenom, recimo, morskog osvajača, što je indirektno poticalo iz želje za provokacijom i poniženjem osobe (ili celog naroda) po kome je dato ime psu, pa je tako verovatno da su Vukovi savremenici svojim *kerovima*, *hrtovima* i *psetima* znali da nadenu turska imena – ali su takva imena u *Rječniku* određena kao antroponimi, bez pomena mogućnosti *zoonimizacije*. O zoonimima koji su nastali zoonimizacijom ličnih imena stranog porekla v. Petrović 2007: 129–137.